

ТЕМА 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ЯК НАУКА

1. Етапи розвитку економічної теорії та її предмет.
2. Предмет економічної теорії та методи пізнання економічних процесів.
3. Взаємозв'язок економічної теорії та охорони здоров'я.

1.1. ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ЇЇ ПРЕДМЕТ

- ⦿ *Ксенофонт* (430-355 рр. до н.е.)
- ⦿ *Платон* (427-347 рр. до н.е.),
- ⦿ *Аристотель* (384-322 рр. до н.е.);

Ці мислителі досліджували проблеми розподілу й організації праці в межах *натурального господарства*, рабовласницької вілли. Оптимальним способом здобування багатства вони вважали загарбання нових територій і рабів з подальшою раціоналізацією їхньої праці.

- Аристотель намагався сформулювати загальні закономірності економічного розвитку у рабовласницькому суспільстві, яке він активно захищав.
- Саме він замислився над питанням про те, що спільного у різних товарах і чому ними обмінюються. Для описання обміну, торгівлі Аристотель запропонував новий напрямок - хремастику.

- ◉ *Фома Аквінський* (1225-1274) богослов і вчений-схоласт розглядав проблеми «справедливої ціни» з точки зору християнських норм моралі.
- ◉ Поступово ідея рівності та справедливості трансформувалася в ідею еквівалентності обміну товарів.
- ◉ Фома Аквінський вважав, що «справедлива ціна» передбачає домовленість між продавцем і покупцем.

- у добу античності й середньовіччя європейська економічна думка розглядала окремі питання загального вчення про справедливість і стосовно управління домашнім господарством.
- Період наз. ойкономія (oikos - дом. господарство, nomos - закон).

- В Україні у XI- XVI століттях економічна думка відображала ідеологію панівного класу феодалів та прагнення давньоруської держави до самостійної ролі у міжнародному житті.
- «Руська правда» Ярослава Мудрого (XI ст.), «Повчання» Володимира Мономаха (XII ст.)

- **Політична економія** - назва якої у перекладі з давньогрецької означала: *politikos* - державний, суспільний; *oikonomia* - управління домашнім господарством.
- наука про державне господарство, яка узагальнює закономірності розвитку європейських національних держав.
- політична економія від самого початку вважалася державною наукою.

НАУКОВІ ШКОЛИ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

ПЕРША НАУКОВА ШКОЛА - МЕРКАНТИЛІЗМ

- від італ. *merkante* - купець.
- відображала інтереси торгової буржуазії
- Перший її представник - француз *Антуан де Монкретьєн*.
- «Трактат політекономії», щодо збереження і примноження саме державного багатства.
- створила умови для виникнення згодом класичної політичної економії.

У середині XVII століття великий внесок в українську економічну політику зробив Богдан Хмельницький:

- ліквідував велике поміщицьке землеволодіння поляків та литовців,
- розвинув внутрішню й зовнішню торгівлю,
- зв'язки України з іншими державами,
- сприяв розвитку ремісництва,
- сформував прообраз промисловості.

ДРУГА ВЕЛИКА НАУКОВА ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА - ФІЗІОКРАТИЗМ

- від грец. «влада природи».
- виникла в середині XVII століття у Франції, де землеробство залишалось провідною галуззю.
- Питання про походження багатства було перенесене зі сфери обігу до сфери виробництва матеріальних цінностей, до якої відносили поки що тільки землеробство, де вироблявся «чистий продукт».

- Фізіократи вважали землю основним джерелом багатства.
- Засновник школи - Франсуа Кене (1694-1774), лікар за фахом:
- теорія відтворення суспільного капіталу, створив першу макроекономічну модель.

Вона базувалася на русі сукупного суспільного продукту між трьома класами громадян:

- виробничим (землеробці),
- класом земельних власників
- невиробничим (усі особи, не пов'язані із землеробством).

ТРЕТЯ НАУКОВА ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА - КЛАСИЧНА ШКОЛА

- А. Сміт - «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776),
- Д. Рікардо - «Начала політичної економії та оподаткування» (1817).
- головне джерело збагачення суспільства - матеріальне виробництво, і праця людини.
- створена трудова теорія вартості, яка ґрунтувалася на думці, що вартість товару залежить виключно від кількості людської праці, необхідної для його виготовлення. Праця розглядалася як єдиний фактор виробництва.
- Ці погляди збігалися з думкою українського просвітителя XVIII століття Я. Козельського, який зазначав, що «не золото й срібло, а працелюбність людей становить багатство народів». У цьому питанні класична школа політекономії стала одним із джерел марксизму.

- представники класичної школи виступали за вільну торгівлю, бо вважали, що вона забезпечує ефективне використання ресурсів.
- вважали, що держава не повинна бути надміру присутньою і у виробництві.
- вважали, що підприємці, задовольняючи свої інтереси, зрештою задовольняють і суспільні потреби, тому їм не можна перешкоджати.
- класична школа виступала за вільний ринок, який саморегулюється, невтручання держави в економічний розвиток.
- А. Сміта і Д. Рікардо вважають родоначальниками лібералізму в економічній теорії.
- І що ще важливо - вони дали класичні трактування товару, грошей, капіталу, прибутку, процента.
- Англійська класична школа політекономії мала великий вплив на усю економічну науку.

ЧЕТВЕРТА НАУКОВА ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА - ШКОЛА КАМЕРАЛІСТІВ

- Її представники робили основний акцент на дослідженні суспільного здоров'я.
- Спочатку школа виникла для обслуговування господарських питань монархів, феодалів, у подальшому завдяки І. Франку та іншим провідним вченим-медикам набула іншого спрямування.
- «Першоджерело багатства країни - у численному і здоровому населенні, у здорових робочих руках, у виробничій силі здорової людини, у систематично застосовуваних державою заходах медичної поліції»
- писав І. Франко.

Дворянсько-ліберальний напрям розвитку економічної науки:

- видатний представник - В.Н. Каразін - засновник Харківського університету.

Пропонував:

- високими темпами розвивати промисловість
- зміцнювати грошову систему й державні фінанси
- ліквідувати панщину
- ввести грошову ренту
- передати частину поміщицьких земель селянам у вічне користування.

МАРКСИСТСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ

- підтримала положення класичної школи щодо основи існування і розвитку суспільства - матеріального виробництва.
- Маркс трансформував теорію трудової вартості у теорію додаткової вартості, яка створюється на основі експлуатації чужої, найманої праці.

- Головною заслугою марксизму було обґрунтування глибокої залежності між власне економічною поведінкою людини та соціально-класовими відносинами, що склалися у суспільстві.

- У трактуванні марксизму склалося два напрями:
- - реформістський (представники реформізму, наприклад, видатний український економіст М.І. Туган-Барановський (1865-1919) пропонували не сприймати марксизм як догму і бачили шлях до соціалізму у послідовному трансформуванні ринкових відносин).
- - ортодоксальний (представником ортодоксального напрямку виступив В.І. Ленін. Негативне ставлення до ринку і грошей, що вкупі з іншими факторами призвело до глибокої кризи й відставання СРСР від провідних країн світу).

Київська школа:

- ⦿ розвивалася на базі кафедри політекономії Київського університету.
- ⦿ засновником її був І.В. Вернадський - перший у Російській імперії історик економічної думки, прихильник і пропагандист західних економічних ідей (А. Сміта й Д. Рікардо) в Росії.
- ⦿ Вернадський не сприймав марксизм і соціалізм.
- ⦿ займали антиобщинну позицію, виступали за розвиток капіталізму в сільському господарстві, категорично заперечували суспільну власність на засоби виробництва.

НАУКОВА ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА - МАРЖИНАЛІЗМ

- (від франц. *marginal* - граничний)
- започаткували його одночасно австрієць К. Менгер, англієць У. Джевонс і француз Л. Вальрас у 1870-80-ті роки.
- У 1890-ті роки маржиналістську концепцію продовжив видатний представник кембриджської школи Альфред Маршалл (1842-1924), з ім'ям якого пов'язана поява мікроекономіки.
- Основний твір А. Маршалла «Принципи економічної науки» (1890) кілька разів перевидавався у минулому столітті і слугував підручником не лише в Англії, але й в інших країнах.

- маржиналісти розглядали проблему примноження багатства не взагалі, а в умовах обмежених ресурсів.
- на першому плані - завдання альтернативності економічного вибору.
- повністю абстрагувалися від соціальних відносин суспільства і створили теорію раціонального господарювання, яка була придатною як посібник для підприємця.
- Свій аналіз вони зосередили на граничних (прирістних) величинах - граничному продукті, граничному прибутку, граничних витратах тощо.

- Засновником макроекономіки справедливо вважається американський вчений Джон Кейнс, автор праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936).
- він розробив конкретні методи державного регулювання економікою.
- школа кейнсіанства посідала домінуючі позиції в західній економічній науці аж до 1970-х років і стала підґрунтям змішаної економіки.

МОНЕТАРИЗМ

- від англ. *monetary* - грошовий, валютний.
- засновником якої став лауреат Нобелівської премії у 1976 року, керівник Чікагської школи Мілтон Фрідман.
- теорія не виступала проти державного регулювання, а наголошувала на необхідності пріоритетних умов для вільної конкуренції при підтримці держави.
- надмірне навантаження на держбюджет і зниження ефективності управління економікою
- ➔ зростання інфляції ➔ кейнсіанські принципи активного державного втручання застаріли ➔ монетаристи обмежують державне втручання в економіку рівнем грошового регулювання.

НАУКОВА ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА - ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

Під інститутами розуміють:

- ⦿ державу,
- ⦿ сім'ю,
- ⦿ монополії,
- ⦿ приватну власність,
- ⦿ профспілки,
- ⦿ релігію,
- ⦿ звичаї,
- ⦿ підприємництво тощо, які саме і впливають на традиції, норми поведінки людей, їх менталітет і зрештою - на економічний розвиток.

- Розвиток мікроекономічних, макроекономічних ідей та інституціоналізму характерний і для сучасної економічної думки в Україні.

УКРАЇНСЬКА НАУКОВА ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА

- Серед навідоміших українських економістів кінця ХХ-початку ХХІ століть варто назвати представників
- київської школи: А. Чухно, А. Гоша, О. Бєлоруса, Д. Богиню, О. Гришнову, В. Корнієнка, Е. Лібанову, В. Онікієнка, В. Черняка та ін.;
- харківської школи - А. Гриценко, В. Соболева, О. Яременко, Л. Шевченко;
- одеської школи - А. Покритана, М. Звєрякова;
- донецької школи - О. Амошу, О. Новикову;
- західноукраїнських шкіл - Д. Мочерного, М. Долішнього, М. Романюка.
- Наукові дослідження економістів ХНМУ ведуться за таким напрямом - «Економічні аспекти розвитку охорони здоров'я в умовах постіндустріальної та перехідної економіки».

1.2. ПРЕДМЕТ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИ ПІЗНАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

ЕКОНОМІЧНІ ЗАКОНИ-

- об'єктивні, постійні, стійкі причинно-наслідкові взаємозв'язки між економічними явищами чи процесами.
  - виникають лише в процесі економічної діяльності і змінюються разом із нею.

ЕКОНОМІЧНІ ЗАКОНИ:

1. **Найзагальніші закони** діють у всіх економічних системах (закон економії часу, підвищення потреб);
2. **Загальні закони** – лише у кількох економічних системах (закони вартості, попиту і пропозиції, грошового обігу).
3. **Специфічні закони** є характерними для певної економічної системи та окремої її сфери (закони додаткової вартості, монопольного прибутку).

Закони визначають внутрішній (прихований) характер функціонування економічних відносин. Але на поверхні ці відносини реалізуються через економічну поведінку суб'єктів, яка спрямована на задоволення потреб.

ЕКОНОМІЧНЕ МИСЛЕННЯ:

- це узагальнена система уявлень, понять, знань, теорій, що відображають умови їхнього економічного життя, тобто переосмислення отриманої інформації, її відтворення та відображення,

може бути двох типів:

- ⦿ буденне, що формується на рівні життєвого досвіду,
- ⦿ наукове, тобто пов'язане з використанням понятійного та категоріального наукового апарата на професійному рівні.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ВИВЧАЄ:

- ⦿ *економічні відносини між людьми, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ;*
- ⦿ *закони та закономірності економічного розвитку;*
- ⦿ *оптимальне задоволення зростаючих індивідуальних та суспільних потреб в умовах обмежених ресурсів.*

СТРУКТУРА ПРЕДМЕТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ:

- ⦿ мікроекономіка
- ⦿ макроекономіка
- ⦿ мезоекономіка
- ⦿ світова економіка.

МІКРОЕКОНОМІКА

Вивчає:

- ⦿ економічну поведінку окремих економічних суб'єктів - споживачів і виробників, власників ресурсів
- ⦿ закономірності функціонування окремих видів ринків;

МАКРОЕКОНОМІКА

Аналізує:

- ⦿ економічну поведінку сукупних суб'єктів економіки,
- ⦿ закономірності функціонування національної економіки загалом;

МЕЗОЕКОНОМІКА

Вивчає:

- ◎ галузі народного господарства, проміжні системи та комплекси (військово-промисловий, агропромисловий, енергетичний та ін.);

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Досліджує:

- ⦿ систему світового господарства
- ⦿ міжнародні економічні зв'язки та закономірності їх розвитку.

МЕТОД ПІЗНАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЯВИЩ

Метод - система засобів, заходів, підходів і шляхів, за допомогою яких здійснюється пізнавання категорій, законів і тенденцій господарського життя.

- Метод економічної теорії використовує досягнення багатьох наук (формальної логіки, філософії, статистики, історії, математики) і виробляє свої засоби вивчення господарського життя.

СИСТЕМНИЙ МЕТОД

- передбачає розгляд кожного економічного явища як системи.
- цілісність є важливим елементом і потребує дослідження окремих складових елементів будь-якого явища, вивчення внутрішніх зв'язків між цими елементами, виявлення загальної мети системи.

АНАЛІЗ

— метод наукового пізнання, заснований на поділі цілого на складові частини, елементи, що дає змогу проникнути у сутність цього явища.

СИНТЕЗ

— метод, що полягає в об'єднанні пізнаних внутрішніх взаємозалежних елементів явища в єдине ціле.

ІНДУКЦІЯ

—метод пізнання, що базується на формуванні умовиводів від частини до цілого.

- ⦿ застосування індукції може призвести до неповного висновку, адже цей метод не дозволяє чітко характеризувати загальне, бо виходить лише з частини.

ДЕДУКЦІЯ

— метод дослідження, що ґрунтується на умовиводах від цілого до його частини.

- ⦿ дає можливість висунути гіпотезу про природу, структуру або закономірність розвитку явища, процесу.

МЕТОД НАУКОВОЇ АБСТРАКЦІЇ

- виокремлення найістотніших характеристик процесу
- виключення з вивчення всього другорядного, випадкового для розкриття його внутрішніх, сталих зв'язків, дійсної тенденції руху.

За допомогою цього методу виявляють і формулюють:

- *економічні категорії* - поняття, які відображають в узагальненому вигляді умови або сторони економічного життя суспільства (товар, гроші, вартість, прибуток, витрати, заробітна плата)
- *економічні закони*, які мають конкретні прояви.

Процес пізнання з урахуванням принципу єдності абстрактного й конкретного, припускає рух думки від конкретного до абстрактного й навпаки - від абстрактного до конкретного, але вже вивченого.

МЕТОДУ ПОЄДНАННЯ ЛОГІЧНОГО ТА ІСТОРИЧНОГО ПІДХОДІВ

передбачає:

- ⦿ пізнання економічних явищ з моменту їх виникнення, у процесі розвитку і зникнення,
- ⦿ відкриття якісно нових форм прояву економічних явищ і процесів.

Логічне і історичне взаємодоповнюються і дають змогу всебічно досліджувати економічні явища.

ЯКІСНИЙ ПІДХІД

- придатний переважно для характеристики суті економічних категорій та законів.
- Наприклад, якісною ознакою товару виступає його споживча вартість, а кількісною - вартість.

КІЛЬКІСНИЙ ПІДХІД

- ⦿ дозволяє виявити речовий зміст, застосовуючи при цьому засоби математики, статистики.
- ⦿ при дослідженні категорії «робоча сила» виявляємо її якісний бік - здатність до роботи, а потім і кількісний - кількість самої робочої сили.

МАТЕМАТИЧНИЙ І СТАТИСТИЧНИЙ МЕТОДИ

- ⦿ дозволяють проникнути у суть економічних явищ тільки тоді, коли вони тісно пов'язані з якісним підходом.

ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ

- це абстрактна теоретична конструкція, формалізований опис економічного явища.
- ⦿ структура якого визначається об'єктивними властивостями об'єкта і суб'єктивними цілями дослідження.

ЕКОНОМІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

- це штучне відтворення економічного явища або процесу з метою вивчення їх у найсприятливіших умовах та подальшого практичного змінювання.

- Критерієм правильності теоретичних висновків виступає *практика*, яка може визначити їх достовірність або помилковість.

1.3. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ЕКОНОМІКИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Кеннет Ерроу - американський економіст-інституціоналіст, фундатор економіка охорони здоров'я.

1963 року в журналі «American economic Review» вийшла його перша стаття з економіки охорони здоров'я «Невизначеність та економіка добробуту в охороні здоров'я».

ЕКОНОМІКА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Вивчає:

- ⦿ удосконалення діяльності із забезпечення здорового способу життя людей і підтримання їх нормальної життєдіяльності
- ⦿ об'єктивне ціноутворення на ринку медичних послуг
- ⦿ функції цін в охороні здоров'я, їх види, механізм ринкового й державного ціноутворення

ЗАКОНОМІРНОСТІ РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

- зростання державних витрат на охорону здоров'я і підвищення ролі його некомерційного сектора;
- зростання суспільного безкоштовного (для пацієнта) сегмента ринку медичних послуг;
- децентралізація керування медичним обслуговуванням;
- структурно-технологічна перебудова між сегментами первісних, спеціалізованих та високоспеціалізованих послуг на користь первісного сектора;
- розвиток конкуренції між медичними суб'єктами за використання суспільних ресурсів на національному рівні в межах євроінтеграції.